प्रजासु अविद्यमानासु क्व राजत्वम् ?

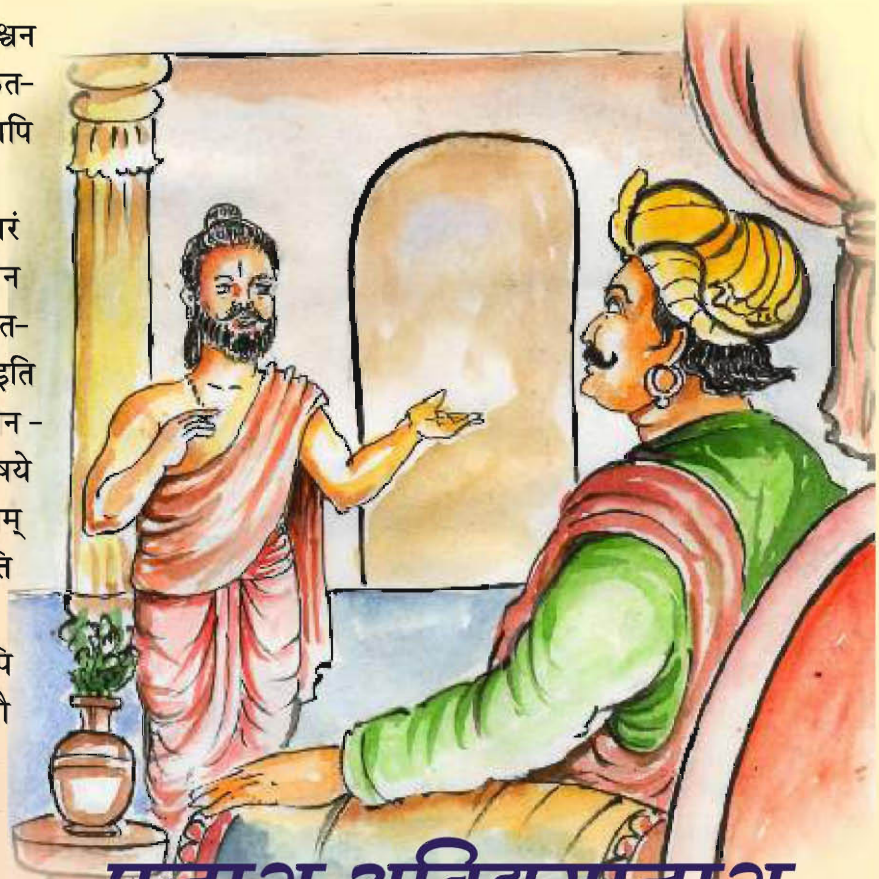

कस्मिंश्चित् राज्ये विकृतवर्मा नाम कश्चन राजा आसीत् । सः नामानुगुणं विकृत-प्रवृत्तिशीलः, दुष्टः, स्वार्थी च । कदापि प्रजानां कुशलं न पृच्छति स्म ।

एकदा तस्य भटौ मन्दस्वरेण परस्परं सम्भाषणे रतौ आस्ताम् । एतत् तु महाराजेन श्रुतम् । कोपेन तौ आहूय किमिति विचारित-वान् सः । आवयोः दण्डनं निश्चितम् इति मत्त्वा किं वक्तव्यम् इति अजानन्तौ तौ भयेन - ''प्रभो, अस्ति भयं भक्तिः च भवद्विषये प्रजानां मनसि । प्रजाः श्लाघन्ते भवन्तम् इति आवां सम्भाषमाणौ आस्व'' इति अवदताम् ।

तयोः श्लाघनं श्रुत्वा ईषन्मुदितः अपि महाराजः तं मोदम् अप्रदर्शयन् 'एतौ स्वकर्तव्यं विस्मृत्य वृथा कालहरणं कृत-वन्तौ' इति हेतोः आज्ञापयत् यत् वेत्र-प्रहारेण एतौ दण्डनीयौ इति ।

एकदा महाराजस्य मनसि कश्चन सन्देहः उद्भूतः । प्रजाः मम विषये किं चिन्तयन्ति इति ज्ञातव्यम् इति । अतः सः वेषान्तरं धृत्वा देश-पर्यटनार्थं प्रस्थितवान् । तदवसरे सः जलोद्धरणार्थं कूपस्य समीपे स्थितानां महिलानां गणमेकम् अपश्यत् । ताः परस्परं वदन्त्यः आसन् - 'राज्ये समीचीना जलव्यवस्था नास्ति । जलम् आनेतुं सुदूरं गन्तव्यम् । अयं महाराजः अस्मान् सम्यक् न परि-पालयति । धिक् एतम्' इति ।

महिलानां वचनानि श्रुत्वा महाराजः कुपितः । तथापि कथञ्चित् कोपं सोढ्वा सः अग्रे अगच्छत् । तत्र कृषिकाः महाराजेन विहितस्य कराधिक्यस्य विषये सम्भाषणं कुर्वन्ति स्म । यत्र यत्र महाराजः गतवान् तत्र सर्वत्रापि तस्य विषये असमाधानं दृष्टम् । तदीयः कोपः, प्रजापालने उपेक्षा, दर्पः इत्यादीनां विषये एव जनेषु चर्चा प्रचलति स्म ।

एतत् सर्वं श्रुत्वा महाराजः कोपेन आस्थानम् आगत्य - 'राज्ये विद्यमानानां सर्वेषां मरणदण्डनं विधेयम्' इति सेवकान् आज्ञापितवान् ।

महाराजस्य एतादृशीम् उन्मत्ततां दृष्ट्वा जनाः भीताः अभवन् । अत्रान्तरे कश्चन संन्यासी महाराजस्य पुरतः निर्भीकतया आगत्य स्थितवान् । तं दृष्ट्वा महाराजः आश्चर्येण आगमनकारणं पृष्टवान् । तदा संन्यासी - ''राजन् ! सावधानेन शृणु । तव राज्ये जनाः सुखेन न सन्ति । तैः बहुधा कष्टेन जीवनं याप्यते । त्वया सर्वेषां मरणदण्डनम् आदिष्टं ननु ? सर्वे यदि मरणं प्राप्नुयुः तर्हि देशः प्रजाहीनः स्यात् । तदा भवान् कथं महाराजत्वेन तिष्ठेत् ? करदातारः यदि न भवेयुः तर्हि भवान् अपि निर्गतिकः भविष्यति ननु ?'' इति वदन् समस्यायाः गभीरताम् अवागमयत् ।

ततः महाराजः स्वदोषं जानन् संन्यासिनं प्रजाः च क्षमां प्रार्थितवान् । राज्यस्य अभिवृद्ध्यर्थम् अहर्निशं परिश्रमं कुर्वन् सः उत्तमां कीर्तिं सम्पादितवान् ।

● (सं०) मञ्जुनाथः, बेङ्गलूरु